

Горажде

Ја сам 1956. годиште. Прије рата са мајком сам живио. Направили смо кућу у Горажду, у једном приградском насељу. Имао сам посао професора у Средњој школи у Горажду од 1979. године до почетка рата. Било је лако наћи посао. Фактички нисам ни дипломирао, почео сам да радим Спадао сам у групу средњег сталежа. Имо сам сасвим довољно за живот. Што се тиче становништва у Горажду, већинско је било муслиманско, затим српско, а можда неколико процената је било и католика. Био је добар однос међу њима, није било никаквих националних трвења. Било је можда каквих испада, занемарљивих, а да је неко некога угрожаво, нисам знао.

На власти су тада били комунисти тако да је дио становништва који је био вјерски ангажован био је на неки начин одвојен. Црква и држава, вјера и држава били су скроз на различитим странама.

Ја сам тада био члан Савеза комуниста Југославије и био сам склон да поштујем сву ту политику и партијску дисциплину. Мислим да било је неких злоупотреба, и било је тих неких проневијера, али, у суштини, систем што се тиче те социјалне заштите читавог становништва био је добар. Можда је требало направити неке промјене у том власничком односу, али држава је добро функционисала и били смо стварно максимално заштићени.

До почетка избијања рата, једно три-четири године, људи су се теже запошљавали. Појавом тог страначког система, национални странака и побједом њиховом на изборима све се промијенило. Тада се већ осјетио раздор међу људима. Људи су се подјелили, свако је отишо према својим странама. И ту је отприлике владала девиза, зашто да ја будем мањина у твојој држави кад ти можеш да будеш мањина у мојој држави и у односу тих релација почео је тај сукоб.

Одједанпут, људима се није ништа могло да објасни, за њих није ваљала држава коју смо имали. Одједанпут били на неки начин угњетени, не могу да остваре неке своје циљеве и тако.

Тада се већ дешавао рат у Словенији, затим у Хрватској. То је било неко наше окружење. Хрвати из Босне добровољно су се јављали у хрватску војску, а с друге стране, српски добровољци су. И тада је почело наоружавање, куповање оружја и тако.

У Горажду је сукоб почео негдје у марту '92. Повод је настао кад је један Србин тражио да наспе гориво на бензинској пумпи. Радници, Муслимани, нису му дали, а он је дошао и завезао цистерну за штрик и повукао. Онда су се створила два фронта. Срби су се организовали на једној страни, Муслимани на другој страни. Било је пуцања сваки дан, оружана дејства и погибије и с једне и с друге стране. И онда се више то није могло зауставити.

Почела је мобилизација. Масовно се одлазило и Срби и Муслимани, све је то излазило из Горажда. Они су пролазили, ишли даље, неко у Србију, неко у Црну Гору, Македонију и одатле летели, путовали бродом, како се ко сналазио. Ја сам путовао колима. Само сам поњео оно најнужније.

Када сам напустио кућу не знам тачно како сам се осјећао. Већ су се дешавале погибије тако да човјек није размишљао пуно о тим стварима. Није ми било ни до куће ни до било чега другог. Пар пута сам навраћао доље, одем да видим, да обиђем. Већ је тада кућа била отворена и опљачкана, па сам то мало заштитио. Надо сам се да ће то остати, и у том све је пропало.

Ја сам тада мобилисан. Знате како је, ако не извршиш обавезе, идеш у затвор. Мораш слушати. У неким нормалним условима човјек не може ни помислити шта

може се да проживи, шта може да издржи. Тешке су зиме биле. Мислим, ја до тада, нисам можда три-четри пута логорово или љетовао под шатором. Данима сам спавао на земљи. Чудно је то, али кад дођете тако, у неку ситуацију, онда се човјек бори за живот ил смрт. Онда нема ни пријатеља, ни родбине, ни другога. Ти фактички не знаш ко су. У рату се дешавају такве сцене, да је унутар јединица било теже издржати него и од непријатеља. Нисам ишао тамо гдје није било сигурно, користио сам сва могућа средства заштите за себе и за своје људе.

Армију сам напустио када је рат завршен, 95. године. Можда сам ја у некој специфичној ситуацији, пошто сам имао стан у овом мјесту, па сам ја можда и прихваћен од те средине. Имо сам на нешто да се вратим. Моја кућа је порушена. За сад немам жељу да се вратим. Немам жељу више да градим кућу. Тад сам имао елана, некако ме то носило да сам стварно успио за једно кратко вријеме да подигнем кућу која је била на лијепој мјесту. Ја сам сада директор ове школе, тако да ми је то сад неки посао. Имам на неки начин слиједеће четири године обезбјеђен посао. Циљ ми је да помогнем што више овим људима, прије свега омладини, на неки начин да едикујем, да можемо успјешно да развијемо овај систем, ову државу. Е сад колко ће успјети, да ли ћу имати помоћи, не знам. А потешкоћа имам безброј. Толико је тога уништено, а никакве помоћи. Хуманитарне организације и СФОР-ови војници долазе. Доносили су они нешто, скромно, ал нема неке конкретне помоћи. Ја сам ту већ девет мјесеци, нико није ништа конкретно урадио. Сад прихватио сам овај посао, потписа сам значи то рјешење и за слиједеће четири године не мислим ићи, мислим ако се нешто политички не промијени. Кад сам изашао из Савеза комуниста, мислио сам више нећу никад да приступим ни једној партији, ал ево видите. Добио сам нову функцију, видио сам да ми је то изгледа једино рјешење, да на тај начин могу више да учиним, да помогнем и да урадим.

По мени, исто што на другој страни тврде да смо ми кривци за рат, ја сматрам да су они кривци за рат. Ми смо имали државу, једну државу у којој сам ја живио, Југославију. Имали смо све, ја не знам шта нам је више требало. А они су хтјели да себи створе нову државу, то је морало доћи до сукоба. Ми смо настојали да задржимо оно што имамо, да имамо државу, да живимо добро, да не губимо ништа. Ја не видим да су прије, било чија национална права била угрожена. Ја вам кажем опет оно, зашто ја би био мањина у твојој држави кад ти можеш да будеш мањина у мојој држави?!

Мислим да се могао избјећи рат, није било потребе уопште. Ја сам дуго размишљао о свему овоме док сам био у рату, на линији. Мени је основно, да су биле слабе комуникације међу људима. Био је један дио људи који уопште није путовао, који није добар дио Европе видио, који не зна шта је савремен свијет. Ево, на примјер, ми смо прије рата имали само два пута, Ишо пут за Пљевље, ишо пут за Горажде. У току рата пробијен је тај пут за Фочу и овај за Међуриће. То је чудо да ће ти људи све учинити да не прође пут преко његовог имања, да му не би уништио шљиву, а не зна да му тај пут значи просперитет. Е то вам је један класичан примјер како су људи затворени, како уско гледају. И политичари су на неки начин криви. Једанпут се јавила жеља за влашћу, да буду државници, да имају поштовање, да имају своју свиту, да имају своје авионе и оно све што иде уз то.

Па највероватније да су неки имали интереса од рата. Видим, на свим странама, да су људи изашли богатији из рата: добили неко стан, неко кућу, неко ауто узео, неко ово, неко оно, поузимали предузећа. С друге стране, ми

смо осиромашли. Ја сам све што сам имао изгубио, а он је све то одједанпут створио. Па било је и ових обичних људи.

Моје мишљење је да је на овим просторима немогуће избјећи рат. Не кажем сутра, него за један одређени период због тога што се, у суштини, неке ствари овим ратом нису ријешиле. Стално се потенцира на враћању људи на своје и са једне и са друге. Али нису се отклонили узроци свега тога. Боље би било раставити то једном за свагда, него опет правити тако нешто. Није ово једини рат. Било је стално неких сукоба и био је и тај други свјетски рат. Можда је лако било заборавити оно што се десило у другом свјетском рату, знате људи нису имали комуникације, нису имали телевизију, нису пуно видели. Само оно: причам ја вама, а ви мени. А сад је то друкчије. Све смо видјели на телевизији, све је то приказано. И ти ратни злочинци који су били са друге стране. Ми смо доживили то све, тако да људи имају страшну мржњу и на једној и на другој страни. И према томе, не би ја да инсистирам. Боже сачувај, треба некога да доведеш овдје, и да ја одем у Горажде, не до бог, па да човјек не може да живи нормално ко сад. Па боље би отишао негдје на неко пусто острво, да живим као човјек. Да имам све, а да имам проблема?! Јел то људски?!

Тешко, врло тешко да се поново може живјети у миру у Босни и Херцеговини. Мислим да се на том не би требало инсистирати. Ако то буде природно, разумито да људи дођу да али тјерати људе, или декретом, то је врло лоше. То не би препоручио да нико ради. Ако људи оће добровољно, свака има своје. Човјек је изгубио пуно тога што не може да надокнади. Да није било рата ја бих сада возио сигурно добро ауто, имао добру кућу, биро мјесто на свијету гдје ћу да љетујем. Тако све човјек помисли шта би све било и како би се добро живило да није било рата.

Када би поново био рат отишао бих одавде. Не би могао издржати. Сад сам се добро изоштрио. Макар и теже живио и љеба немо да једем, ал не би, чини ми се, могао да издржим све оно што сам издржао и што сам проживио.

Ја лично немам ништа против тога да неко испољава свој идентитет овако ил онако, ја увијек слободно кажем оно што јесам. Ја имам дједа, чукундједа, прадједа, он је био оно што сам ја. Ја не могу бити ни друге вјере, ни другог поријекла. Све имам осјећај да су баш ратови на овим просторима код људи стварали да се све уништи, да се не зна ко је што. Ал ипак се зна. Ја сам Србин, православац. То је та православна вјера која је на овим територијама потекла, остала. Ми смо још ту, живимо ту. За мене религија није важан дио идентитета. Моја мајка је вјерник, изузетно побожна и то поштујем. Ја нисам неки вјерник. Више сам окренут према том атеистичком свијету због тога што сам тако одгајан. Апсолутно сам био атеиста у том периоду. Сад је мало то друкчије. Присуствујем тим црквеним обредима на свим тим светковинама, које су у част тих слава. Па, то је утицај средине и утицај тог времена у којем се сад тренутно живи. И мој народ се промијенио из истог разлога. Ја не мислим да је то лоше. Човјек би ипак, на неки начин, морао бити образован што се тиче те стране. Што ја знам о вјери, научила ме мајка и та моја околина. Сад је друкчије већ. Има вјеронаука у школама и тако.

Сад ми је наметнуто држављанство, ово Републике Српске. Нисам Босанац, мислим да је то само географско одређење.

Ја потпуно разумијем све људе који испољавају своју вјеру. И међу њима има и поштених и непоштених. Дијелим људе само на поштене и непоштене, и не значи то да неко ко испољава вјеру и моли се богу да је поштен. Мислим да је религија имала пуно утицаја на почетак рата. Ово је, по мени, један класичан грађански рат који је имао доста тих црта вјерског рата.

Политичка ситуација је сада боље. Чини ми се да опет националне странке и на једној и на другој страни воде главну ријеч. Мислим, на неки начин, се морају ове националне странке више форсирати, дати им шансу да се искажу и да видимо је ли то дало неку будућност, неку просперитет.

Што се тиче о неком нормалном животу, ја би да се вратим на старо у бившу Југославију. Сматрам да је то била држава у којој су стварно сви били равноправни, стварно није било никаквих проблема. Можда је сам начин руковођења том земљом требало промијенити, да се више питају Хрвати, Словенци, да имају утицаја, да се унутра тога изгради вишепартијски систем. Сви се бојали те клице национализма, јер онда би Срби били изузетно већински у том систему. Дванаест милиона је било Срба, а сви су остали, кад би се удружили, били мањина у тој држави.

Ја имам неких личних жеља за своју будућност да се оженим. Надам се да ми то треба да буде први задатак везано са будућношћу.

Што се саме државе тиче, поштујем оно што је створено. Мислим да тај Дејтонски споразум треба мало поштовати и државу у оквиру тога изградити. Мислим да није то без основа направљено, и да има неких добрих основа за једну солидну државу, државу у држави. Па, ако се комплетна Европа ујединила зашто ми да не идемо ка Европи, што су нам битне те границе уопште?!

Моја порука за читаоце је да све што смо ми доживјели, да се добро проучи, да се стварно нађу узроци свега, да се не оптужи ни једна, ни друга страна. Ја сам већ неке књиге читао на сличну тему и максимално се оптужују Срби. Срби су криви само што живе на овим просторима, ни за што друго! Нисам ја ни субјективан да кажем било је вако, било је нако. Нормално да је било свега и сви то знамо. Не треба никога осуђивати ако се то стварно не докаже.

Моја судбина није нека специфична има их хиљаду сличних. Шта ја знам. Лако је бити паметан последије свега не каже се ђаба оно, последије битке сви су генерали.